

תקציר

השינויים במרחב האורבאני של לונדון במלחמת העולם הראשונה, 1914-1918

ב-1 באוגוסט 1914 שהו היילי יוסטס מיילס (Miles) ובעלה הרחק מביתם שבלונדון, בחופשה קצרה בווסטגייט און-סי (Westgate-on-Sea). 'מזג האוויר נפלא', כתבה מיילס ביומנה. 'נראה שאין שום בעיה (כלפי חוץ) בעולם, אבל האוויר מלא בלחישות על צרות קרובות: והשמועות על מלחמה הופכות להיות יותר ויותר מדאיגות ויותר ויותר עיקשות'. כעבור שלושה ימים, לאחר שבריטניה הכריזה מלחמה על גרמניה, מיילס כתבה ביומנה פעם נוספת. 'נראה שאנחנו כבר נמצאים בעולם חדש', היא הסבירה. 'הכל מידרדר לכאוס. בהתחלה אתה מרגיש משותק; כאילו הזמן עומד מלכת'. הרשימה הבאה ביומן נכתבה כבר בעיר הבירה הבריטית. 'חזרנו אל לונדון', היא כתבה. 'בזמן הקצר שנעדרנו נראה שהכל השתנה! זוהי כמו לונדון חדשה לגמרי!¹

המחקר שלי עוסק בארבע השנים וחצי שבהן מלחמת העולם הראשונה – 'המלחמה הגדולה' – הייתה חלק ממרקם החיים של לונדון, והעיר עיצבה את חוויית המלחמה של תושביה, בשעה שהמלחמה עיצבה אותה. הוא עוסק בשינויים שמיילס תיארה, כאשר 'הכל השתנה' – ופתאום היה זה 'עולם חדש' ולונדון חדשה לגמרי. הוא עוסק ביחסי-הגומלין בין אנשים ומקום בזמן מלחמה, ובאופן שבו יחסי-גומלין אלו עיצבו את המרחב העירוני של לונדון ואת חוויית המלחמה הגדולה. המחקר הזה הוא חלק מקורפוס גדול של מחקרים על מלחמת העולם הראשונה, ומנסה להאיר כמה סוגיות שנתרו עד כה בצל. הוא שייך למה שכונה על-ידי ג'יי וינטר (Winter) ואנטואן פרוסט (Prost) 'הקונפיגורציה השלישית' בהיסטוריוגרפיה של המלחמה, שהתמקדה בהיבטים התרבותיים והחברתיים שלה, ובמה שאיריס רחמימוב הגדירה כ'היסטוריוגרפיה האזרחית של מלחמת העולם הראשונה', משום שהיא עוסקת במלחמה מנקודת מבטם של האזרחים ושואלת שאלות טראנס-לאומיות על עירוניות בזמן מלחמה. הדמויות הראשיות במחקר הזה הן אזרחים, תושבי לונדון – אבל המוקד הוא העיר שסבבה אותם.

שורשיו של ניתוח היחסים בין המרחב והאירוע נעוצים בבסיסו של מה שמכונה 'המפנה המרחבי' – גישה מחקרית ששמה במרכז רגישות לשאלות מרחביות בחקר העבר. לפי גישה זו, ה'מקום' מעוצב על-ידי בני-אדם במצבים היסטוריים שונים, והוא קריטי להבנת תופעות תרבותיות – ולפיכך, המרחב חשוב באותה מידה כמו הזמן להתפתחויות של יחסים בין בני-אדם, והשאלה היכן התרחש אירוע היא קריטית להבנת איך ומדוע הוא התרחש.

¹ Hallie Eustace Miles. *Untold Tales of War-time London: A Personal Diary*. Cecil Palmer, 1930. pp. 13-14.

אסף מונד | השינויים במרחב האורבאני של לונדון במלחמת העולם הראשונה, 1914-1918

אני טוען, לאור זאת, שלונדון – המרחב והמשמעויות ההיסטוריות של העיר – הייתה חשובה לעיצוב האירוע ההיסטורי 'המלחמה הגדולה בלונדון'.

שלושת הנושאים שנמצאים במרכז המחקר הזה – תקיפות הצפלינים, מחנה הריכוז באלכסנדרה פאלאס (Alexandra Palace) והמאבק נגד הקריאות לביטול ליגת הכדורגל המקצוענית – הם דוגמאות לאופן שבו לונדון השתנתה בגלל המלחמה הגדולה. ככאלו, הם מוסיפים למחקרים הרבים על מלחמת העולם הראשונה – בבריטניה ומחוצה לה – ועל ההיסטוריה התרבותית של חברות בזמן מלחמה. מחקרים רבים וטובים עסקו בחזית הבית של מלחמת העולם הראשונה באופן כללי, ובחזית הבית הלונדונית באופן פרטני, אולם הפריזמה של ההיסטוריה האורבאנית לא זכתה לרוב להתייחסות מרכזית. מחקר זה, עם זאת, לא רק מתמקד בחוויותיהם של תושבי לונדון בזמן המלחמה, אלא גם מגדיר אותם כחלק מחווייה גדולה יותר. תושבי לונדון, אני טוען, חוו את האירוע 'המלחמה הגדולה', אבל גם את האירוע 'המלחמה הגדולה בלונדון' – שהוא 'אירוע עירוני'.

המושג 'אירוע עירוני' מגשר על הדיכוטומיה בין הדיאכרוניות ההיסטורית של ה'אירוע' לבין הסינכרוניות הגיאוגרפית של ה'עירוני', העיר. האירוע העירוני, לפיכך, מעשיר את המחקר ההיסטורי על המלחמה הגדולה כמושג היסטורי שמשלב כרונולוגיה ומרחב, זמן ומקום – בשעה שהוא גם מעוצב על ידם. במחקר זה אני טוען ש'המלחמה הגדולה בלונדון' היה אירוע עירוני מפני שתושבי העיר תפשו את חוויות המלחמה שלהם כמעוצבות לא רק על-ידי האירוע ההיסטורי הגדול, 'המלחמה הגדולה', אלא גם על-ידי המאפיינים הפרטניים של המקום שלהם, לונדון. בנוסף, אני טוען שהשינויים בלונדון בזמן מלחמת העולם הראשונה לא היו רק התוצאות של המלחמה, אלא גם חלק ממנה. יחסי-הגומלין הללו בין אנשים למרחב השפיעו על התחושות של בני-אדם בתוך העיר, ואלו השפיעו על יכולתם לשאת את קשיי המלחמה. המלחמה הגדולה שינתה את לונדון ואת תושביה, והשינויים הללו עיצבו את העיר ואת חוויית המלחמה. במפה המדומיינת של לונדון בזמן מלחמת העולם הראשונה, הרחובות היו אותם רחובות כמו בשנים שלפני שהיא פרצה – אבל חוויית ההליכה לאורכם השתנתה בגללה.

היחס בין האירוע ההיסטורי 'המלחמה הגדולה' והאירוע העירוני 'המלחמה הגדולה בלונדון' הוא חלק מהניסיון כיום במחקר לעשות 'גלובליזציה ולוקאליזציה' (Globalising and Localising) של מלחמת העולם הראשונה. בשנים האחרונות הכתיבה ההיסטוריוגרפית על המלחמה בחנה את האופי הגלובלי שלה, וכמו כן את האופנים שבהן במדינות שונות נחו בזמן המלחמה חוויות דומות. במקביל, עלתה קריאה לנקודת מבט 'גלוקאלית'

אסף מונד | השינויים במרחב האורבאני של לונדון במלחמת העולם הראשונה, 1914-1918

(Glocal) על המלחמה – שלפיה ניתן להבין נטיות גלובליות בהתאם לביטוי הלוקאלי שלהן. מחקר זה, בהתאם,

מבחין בין האירוע העירוני, הגלוקאלי, 'המלחמה הגדולה בלונדון', לבין האירוע הגלובלי 'המלחמה הגדולה'.

בפרק הראשון של המחקר אני מציג את השינויים שחלו בלונדון בזמן מלחמת העולם הראשונה בגלל

איום הצפלינים ובעקבות התקיפות שלהם. פרק זה נפתח בהצגה של הטיעון שלי לגבי החשיבות הכללית של סכנת

התקיפות של הצפלינים – תקיפות ששינו את האופן שבו זמן נתפש בלונדון במהלך המלחמה, וחייבו את תושבי

העיר לארגן מחדש את מסגרות הזמן היום-יומיות שלהם. 'מצב החירום' העירוני החדש, אני טוען, כפה על

הלונדונים שינוי של תפישות זמן, מ'זמן-שלום' ל'זמן מלחמה', ושינה את הדרך שבה הם הגדירו 'זמן-יום' ו'זמן-

לילה'. בנוסף, אני טוען שתקיפות הצפלינים טשטשו את הגבולות בין העולמות המובחנים של ילדים ומבוגרים

בלונדון של מלחמת העולם הראשונה. לשם כך, אני נעזר באסופה של 48 חיבורים שנכתבו על-ידי תלמידי בית-

ספר מהולבורן (Holborn) זמן קצר לאחר שתי תקיפות. החיבורים הללו נכתבו במקור כחלק ממחקר על תגובות

של ילדים לתקיפות אוויריות, שערך כבר בזמן המלחמה הפסיכולוג החינוכי צ'רלס וויליאם קימינס (Kimmins).

עד כה נכתב מעט מאוד על קימינס ועל מחקריו על ילדי לונדון בזמן המלחמה הגדולה – ו-48 החיבורים שאני בוחן

בפרק זה לא זוהו עד כה כשייכים לעבודתו של קימינס, וצוטטו בפני עצמם פעמים ספורות בלבד.

בחלקו השני של הפרק הראשון אני מתמקד בתקיפת צפלינים אחת שהתרחשה בליל ה-8 בספטמבר

1915, וממחיש כיצד לונדון נראתה בזמן תקיפה באמצעות מגוון נקודות מבט שונות: חיבורי הילדים, קטעים

מיומנים של תושבי לונדון, מכתבים, תמונה בעיתון ועדות של טייס צפלין. אף מחקר על 'הבליץ הראשון' לא כלל

עד כה הצגה מפורטת שכזו של תקיפה אחת – ואני נעזר בתיאור המפורט הזה כדי להראות את השכבות השונות

של השינויים שהתרחשו בלונדון בעקבות תקיפות הצפלינים במלחמת העולם הראשונה.

בפרק השני של מחקר זה אני בוחן שינוי אחר שהמלחמה הגדולה כפתה על לונדון: שינוי בהגדרת

המרחב, כפי שהדבר בא לידי ביטוי בלימינליות של המרחב של מחנה המעצר (internment camp) באלכסנדרה

פאלאס – שכפי שאני טוען בפרק זה, יש להתייחס אליו כאל מחנה ריכוז (concentration camp). הארמון שעל

הגבעה בצפון-לונדון נבנה במחצית השנייה של המאה ה-19 כמתחם בידור, אבל כאשר המלחמה הגדולה פרצה

הוא נסגר לציבור וגויס לצרכי המלחמה: בהתחלה הוא שימש כמגרש אימונים לצבא הבריטי, לאחר מכן כבית-

מחסה עבור פליטים בלגים, ולבסוף – ולאורך רוב המלחמה – כמחנה ריכוז עבור אזרחים נתיני מדינות אויב.

בפרק זה, לפיכך, אני מציע להסתכל על אלכסנדרה פאלאס בזמן המלחמה כעל מעשה של אלימות פיזית נגד גופם

אסף מונד | השינויים במרחב האורבאני של לונדון במלחמת העולם הראשונה, 1914-1918

של אזרחים נתיני מדינות אויב – גם אם מינורי, בהשוואה למחנות הריכוז של מלחמת העולם השנייה – וכעל מעשה של אלימות מרחבית שעיצב את המחנה, אך גם עוצב על-ידו. מחנה הריכוז, אני טוען, הוגדר על-ידי הדרה מרחבית של אוכלוסיות מתוך החברה והכנסתם אל מקום שהוא הביטוי האולטימטיבי של 'מצב החירום', לפי הגדרתו של הפילוסוף האיטלקי ג'ורג'ו אגמבן (Agamben). לפיכך, אני טוען שמחנה הריכוז באלכסנדרה פאלאס היה מרחב לימינלי (liminal) – מקום ספי, שאיננו כאן ואיננו שם – אשר הוגדר דרך הדרות.

בדיון שלי על מחנה הריכוז באלכסנדרה פאלאס אני מציג שלוש הדרות של המחנה מהמרחב העירוני, שהגדירו את הלימינליות שלו: הדרה מהמרחב הפיזי, הדרה מהמרחב האזרחי והדרה ממרחב המלחמה. אני מציג את ההיסטוריה של אלכסנדרה פאלאס מימיו הראשונים כמתחם בידור, דרך תהליך הגיוס של מלחמת העולם הראשונה שבסופו הוא הפך למחנה ריכוז, וטוען כי למחנה הריכוז שבארמון היה מעמד ייחודי בלונדון בזמן המלחמה – הוא לא היה לגמרי חלק מחזית הבית, אך גם לא היה חלק מאזור המלחמה. לשם המחשת טענה זו אני נעזר ביומנים, ספרי זכרונות, ציורים ושירים שכתבו וציירו אזרחים נתיני מדינת האויב גרמניה שהתגוררו בלונדון לפני פרוץ המלחמה, והפכו ל'אויב שבפנים'. בנוסף, אני מנתח את המבט מבוהן על מחנה הריכוז אלגסנדרה פאלאס ועל אסיריו בעזרת דיווחים עיתונאיים וספרי תעמולה – שרק מדגישים את הלימינליות של המחנה.

הפרק השלישי והאחרון של מחקר זה עוסק בסוג נוסף של שינוי שהמלחמה הגדולה כפתה על לונדון: שינוי בתפישה של המרחב, כפי שבא לידי ביטוי בסיפור של מועדון הכדורגל צ'לסי (Chelsea F.C.) והקריאות לבטל את ליגת הכדורגל המקצוענית בזמן הלחימה. בפרק זה אני מציג את הסיפור של עונת 1914-1915 – עונת הכדורגל המקצועני היחידה ששוחקה בזמן מלחמת עולם – ואת המאבק של הקהילה העירונית של צ'לסי נגד הקריאות לבטל אותה. הכדורגל האנגלי, כפי שאני מראה, הפך בשנים שקדמו למלחמה מספורט חובבני של המעמדות הגבוהים לספורט מקצועני שנחשב ל'משחק של העם'. אני מציג בפרק זה את ההיסטוריה של המשחק, וכן את ההיסטוריה של צ'לסי ואת התגובות של מועדוני הכדורגל לפרוץ מלחמת העולם הראשונה. ההתפתחות של הכדורגל כפעילות פנאי וכפרקטיקה עירונית, אני טוען, הייתה הבמה להתפרצותו של הוויכוח הציבורי על המשך המשחקים כבר באוגוסט 1914 – מה שהופך את הוויכוח הזה למקרה-מבחן מיוחד במחקר על תרבות פנאי בזמן מלחמה. בנוסף, אני מראה כיצד המאבק למען קיומה של ליגת הכדורגל המקצוענית נתפש על-ידי קהילת צ'לסי כמאבק נגד העיתונות, נגד המעמדות הגבוהים ונגד הצורה ההגמונית של הפטריוטיזם. אני בוחן לעומק את המאבק

אסף מונד | השינויים במרחב האורבאני של לונדון במלחמת העולם הראשונה, 1914-1918

הזה, ומראה גם כיצד שפת הכדורגל השתנתה כתוצאה ממלחמת העולם הראשונה – ואיך ביטויים מעולם המלחמה שימשו כדימויים למשחק הכדורגל במטרה להצדיק את מאבקה של צ'לסי.

בפרק זה אני גם מרחיב את הדיון, ומסתכל על משחקי הכדורגל של צ'לסי כחלק מהחוייה האורבאנית של המלחמה – תוך התמקדות בתפקידו של אצטדיון הכדורגל ובמאמצים לשמר את הפרקטיקה העירונית של המשחק במשך שנות המלחמה. בניגוד למחקרים קודמים שעסקו בכדורגל באנגליה בזמן מלחמת העולם הראשונה, המחקר שלי כולל גם את ארבע העונות של ליגת הכדורגל החובבנית ששוחקה בלונדון בין 1915 ל-1919. ארבע העונות הללו נזנחו עד כה במחקר של הכדורגל המודרני משום שהן שוחקו במסגרת תחרות חובבנית – ומשום שהן לא היו חלק מההיסטוריה הרשמית על הכדורגל האנגלי, הן לא זכו למקום הראוי להן במחקר על חזית הבית הבריטית של מלחמת העולם הראשונה. אני, לעומת זאת, טוען במחקר זה כי הפרקטיקה של הליכה למשחק כדורגל נשמרה לאורך שנות המלחמה, בלי קשר להגדרת המשחק כמקצועני או חובבני, ולכן יש לבחון אותה כפרקטיקה עירונית בזמן המלחמה. בשעה שהייתה מלחמה בלונדון, היה גם כדורגל באצטדיונה הביתי של צ'לסי, סטמפורד ברידג' (Stamford Bridge) – שהפך למרחב לימינלי בפני עצמו, שכן הוא לא היה לגמרי חלק ממרחב המלחמה.

במחקר זה אני מעניק תשומת לב מיוחדת לניתוח תוכנית המשחק *The Chelsea F.C. Chronicle*, שלטענתי שימשה כאמצעי התקשורת ההמוני של קהילת צ'לסי. התכנים שהופיעו בה, לטענתי, מראים כיצד חברי הקהילה התמודדו עם חוויית המלחמה בחזית הבית ועם השינויים שהמלחמה הביאה לעיר. שינויים אלו סייעו לסימון הגבולות של הקהילה, והשפיעו על האופן שבו חבריה חוו את האירוע העירוני 'המלחמה הגדולה בלונדון'.

האירוע העירוני 'המלחמה הגדולה בלונדון' שינה את המרחב של העיר ועיצב את האופן שבו המלחמה נחוותה ונתפשה על-ידי תושביה. מעבר לכך, כפי שאני מראה בסוף המחקר, האירוע העירוני עיצב גם חוויית מלחמה עתידיות במרחב העירוני: תקיפות הצפלינים על בריטניה היו המתקפות האוויריות המשמעותיות הראשונות נגד אזרחים כחלק ממלחמה טוטאלית, ותרמו לעיצובה של הלחימה המודרנית במאה ה-20 ובמאה ה-21; מחנות ריכוז דוגמת זה שהוקם באלכסנדרה פאלאס עיצבו את עתיד המעצרים ההמוניים, כאחד המהלכים הראשונים של אלימות מלחמתית נגד אזרחים; והדיון הציבורי על הכדורגל המקצועני בזמן מלחמת העולם הראשונה הוביל לביטולה של הליגה כבר במסגרת ההכנות למלחמת העולם השנייה, והיה הבסיס למתחים עתידיים סביב תרבות פנאי בזמן מלחמה. לפיכך, אני טוען כי חשיבותו של מחקר זה איננה רק כחלק מההיסטוריוגרפיה של מלחמת העולם הראשונה, אלא כחלק מהנראטיב של מלחמות המאה ה-20 והמאה ה-21.